

Стан економічного розвитку росії в умовах повномасштабної агресії проти України

The State of Russia's Economic Development in the Context of Full-Scale Aggression Against Ukraine

Микола Ткач ^A

Corresponding author: доктор економічних наук, доцент, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8832-1268

Микола Хомік ^A

д. тех н., професор, e-mail: nkhomik@ukr.net, ORCID: 0000-0002-1201-7702

Іван Ткач ^A

д. екон. н., професор, e-mail: tim68@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5547-6303

Тетяна Чернега ^B

здобувач, e-mail: chtetiana888@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5534-6664

Дмитро Дриньов ^A

e-mail: drinevdim@gmail.com

Mykola Tkach ^A

Corresponding author: Dr of Economics, Associate Professor, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8832-1268

Mykola Khomik ^A

Dr of Technical Sciences, Professor, e-mail: nkhomik@ukr.net, ORCID: 0000-0002-1201-7702

Ivan Tkach ^A

Doctor of Economic Sciences, Professor, e-mail: tim68@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5547-6303

Tetiana Cherneha ^B

Recipient, e-mail: chtetiana888@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5534-6664

Dmytro Drynov ^A

e-mail: drinevdim@gmail.com

^A Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

^B Міністерство оборони України, м. Київ, Україна

^A National University of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^B Ministry of Defense of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: August 03, 2025 | Revised: August 15, 2025 | Accepted: August 31, 2025

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.4.18>

Мета роботи. Системний аналіз трансформацій, що відбулися в економіці російської федерації (рф) у період з 2022 по 2025 роки внаслідок розв'язаної нею повномасштабної війни проти України.

Метод дослідження. У дослідженні використано системний та міждисциплінарний підходи, що поєднують елементи макроекономічного аналізу, політичної економії, воєнної економіки та санкційної політики.

Результати дослідження. Розробка конкретних, інноваційних рекомендацій для урядів, міжнародних організацій та інших зацікавлених сторін, які можуть бути впроваджені для максимізації зусиль щодо економічного тиску на російську федерацію.

Теоретична цінність дослідження. Дослідження допоможе поглибити розуміння впливу військових конфліктів на економіку країни, зокрема, на її макроекономічні показники, фінансовий сектор, зовнішньоекономічні зв'язки, соціальну сферу та інші аспекти.

Практична цінність дослідження. Результати дослідження можуть допомогти урядовим інституціям та міжнародним організаціям у розробці та адаптації економічних політик та стратегій, спрямованих на максимізацію економічного тиску на рф для зменшення її спроможностей по забезпеченню військових потреб.

Цінність дослідження. Полягає у забезпеченні конкретних інструментів та рекомендацій, які можуть бути застосовані різними зацікавленими сторонами для максимізації економічного тиску на економіку рф для зменшення її економічних спроможностей по забезпеченню військових потреб.

Обмеження дослідження. Обмеження дослідження полягає у використанні джерел, що знаходяться у відкритому доступі. Майбутні дослідження будуть спрямовані на вивченні позитивного та негативного досвіду щодо санкційної політики по відношенню до національної економіки рф.

Тип статті. теоретичний, практичний.

Purpose. The purpose of this study is a systematic analysis of the transformations that took place in the economy of the Russian Federation in the period from 2022 to 2025 as a result of the full-scale war against Ukraine.

Method. The study uses systemic and interdisciplinary approaches that combine elements of macroeconomic analysis, political economy, military economics and sanctions policy.

Findings. developing specific, innovative recommendations for governments, international organizations and other stakeholders that can be implemented to maximize efforts to put economic pressure on the russian federation.

Theoretical implications. The results of the study complement the existing theoretical research in the field of development of the military-industrial complex, and also take into account the practical experience of the russian-Ukrainian war.

Practical implications. The study will help to deepen the understanding of the impact of military conflicts on the country's economy, in particular, on its macroeconomic indicators, financial sector, foreign economic relations, social sphere and other aspects.

Originality/Value. The results of the study can help governmental institutions and international organizations in developing and adapting economic policies and strategies aimed at maximizing economic pressure on the russian federation to reduce its ability to meet military needs.

Research limitations/Future research. is to provide specific tools and recommendations that can be used by various stakeholders to maximize economic pressure on the russian economy to reduce its economic capacity to meet military needs.

Papertype. theoretical and practical.

Ключові слова: національна економіка, ВВП, нафта, інфляція, експорт, зовнішня торгівля.

Key words: national economy, GDP, oil, inflation, exports, foreign trade.

Вступ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, стало не лише найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни, а й зумовило масштабні трансформації в економіці держави-агресора. В умовах безпрецедентного санкційного тиску, згорання зовнішньоекономічних зв'язків із Заходом та переведення економіки на "воєнні рейки" росія опинилася у стані глибокої структурної перебудови. Офіційна риторика про "адаптацію" та "імпортозаміщення" істотно контрастує з емпіричними індикаторами деградації окремих секторів, зростанням дефіциту бюджету, посиленням інфляційного тиску, зниженням інвестиційної привабливості та зростанням соціальної напруженості.

Дослідження стану економіки рф в умовах війни має не лише прикладне значення для оцінювання спроможностей противника, а й забезпечує глибше розуміння ефектів санкцій, ізоляції, мілітаризації та переформатування глобальної гео економічної архітектури. Аналіз економіки рф також має важливе прогностичне значення для формування політик стримування, економічного тиску та підтримання міжнародної коаліції.

Теоретичні основи дослідження

Теоретичну основу дослідження становить міждисциплінарний синтез економічної теорії, політичної економії, підходів безпекових студій і воєнно-стратегічної аналітики. Такий підхід дає змогу комплексно оцінити стійкість, гнучкість і вразливості економіки російської федерації в умовах агресії та глобальної ізоляції. Аналітичний каркас спирається на такі теоретичні платформи:

- **Теорія воєнної економіки** — розглядає функціонування економіки держави в умовах збройного конфлікту, коли пріоритетом стає забезпечення військових потреб шляхом часткової або повної мобілізації ресурсів.
- **Гео економічний підхід до оцінювання національної потуги** — акцентує увагу на ресурсній базі держави (енергоносії, корисні копалини, виробничий капітал), спроможності підтримувати та масштабувати військово-промисловий потенціал, а також на залежностях у міжнародній торгівлі та ланцюгах постачання.
- **Теорія економічного управління** — фіксує зміщення авторитарних економік (зокрема Росії) від ринкових механізмів до централізованого, державоцентричного регулювання.
- **Теорія військово-економічного циклу** — досліджує вплив військових витрат і конфліктів на економічні цикли (інфляція, безробіття, ВВП та інші макропоказники), пояснюючи коротко- й довгострокові наслідки воєнних дій.
- **Теорія військових витрат** — аналізує вплив оборонних видатків на економічний розвиток, розподіл ресурсів і фінансову політику; охоплює як прямі ефекти (військові закупівлі, дослідження та розробки), так і непрямі (зміни в податковій політиці, соціальних трансферах тощо).
- **Аналіз структурних змін** — з'ясовує, як масштабні шоки (зокрема війни) зумовлюють трансформації галузевої структури, регіонального розвитку, технологічних інновацій і ринку праці; цей підхід показує механізми адаптації економіки до нових викликів.
- **Теорія санкцій та економічних обмежень** — вивчає економічні, політичні та соціальні наслідки міжнародних санкцій як для країн-цілей, так і для ініціаторів; оцінює ефективність санкцій як інструменту міжнародної політики та їхній вплив на економічні відносини.

Постановка проблеми

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, стало не лише найбільшим збройним конфліктом у Європі від часів Другої світової війни, а й зумовило масштабні трансформації в економіці держави-агресора. В умовах безпрецедентного санкційного тиску, згорання зовнішньоекономічних зв'язків із Заходом та переведення економіки на “воєнні рейки” Росія опинилася у стані глибокої структурної перебудови. Офіційна риторика про “адаптацію” та “імпортозаміщення” істотно контрастує з емпіричними індикаторами деградації окремих секторів, зростанням дефіциту бюджету, посиленням інфляційного тиску, зниженням інвестиційної привабливості та наростанням соціальної напруженості.

Це формує складну аналітичну ситуацію: з одного боку — спостерігаються структурна деградація низки галузей, погіршення добробуту населення та дефіцит високотехнологічного імпорту; з іншого — офіційна статистика фіксує формальне зростання ВВП, передусім завдяки оборонному замовленню та експорту сировини. У зв'язку з цим постає завдання об'єктивної оцінки реального стану російської економіки, її спроможності до тривалого ведення війни та вразливостей, що постають унаслідок гіперцентралізації, санкційних обмежень і соціальних дисбалансів.

Ключова методологічна проблема полягає в тому, що за умов авторитарної економіки й обмеженого доступу до достовірних даних традиційні макроекономічні індикатори можуть спотворювати уявлення про реальні процеси. Крім того, міжнародні оцінки (МВФ, Світового банку, ОЕСР) часто спираються на офіційну російську статистику, що знижує їхню аналітичну точність. Додатковим викликом є комплексне врахування впливу військових видатків, “тінізації” економіки, схем обходу санкцій, міграції робочої сили та змін у структурі зайнятості. Отже, для об'єктивної оцінки стану економіки рф у період війни необхідно:

- критично аналізувати офіційні статистичні дані;
- урахувувати специфіку “воєнної економіки” в умовах авторитарного режиму;
- застосовувати альтернативні джерела (аналітичні звіти, open-source дані, розвіддані, супутникові знімки, моніторинг поставок);
- оцінювати не лише рівень, а й структуру економічної активності та її стійкість до екзогенних шоків.

Метою статті є системний аналіз трансформацій, що відбулися в економіці російської федерації у 2022–2025 роках унаслідок розв'язаної нею повномасштабної війни проти України.

Методологія дослідження

Для досягнення мети здійснено декомпозицію завдань і застосовано такі методи наукового пізнання:

- **емпіричний аналіз** — опрацювання офіційної статистики, звітів урядових і міжнародних організацій, фінансової звітності;
- **статистичний аналіз** — використання кореляційного та регресійного аналізу, а також методів аналізу часових рядів;
- **якісний аналіз** — інтерпретація текстових матеріалів (офіційні документи, пресрелізи, публікації ЗМІ) для виявлення тенденцій, тематичних кластерів і патернів;
- **метод кейс-стаді (case study)** — детальний розгляд релевантних випадків/подій, значущих для предмета дослідження;
- **експертний контент-аналіз** — аналіз матеріалів антивоєнних російських видань та моніторинг публічних заяв російських урядовців;
- **теоретичний аналіз** — систематизація наукових праць і теоретичних підходів із метою окреслення концептуальної бази та ідентифікації прогалин у знаннях;

- **системний аналіз** — виявлення взаємозв'язків між компонентами економічної системи та оцінювання впливу зовнішніх і внутрішніх чинників;
- **сценарний аналіз** — розроблення та оцінювання альтернативних сценаріїв розвитку подій з урахуванням поточних трендів і можливих змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Результати

Починаючи з 2022 року національна економіка російської федерації зазнала радикальної трансформації. Фундаментальні зміни в організації господарської діяльності були зумовлені збройною агресією проти України та невдалою реалізацією планів її швидкого захоплення. Уже в березні 2022 року воєнно-політичне керівництво рф усвідомило, що окупація України або принаймні значної частини її території є нереалістичною у короткостроковій перспективі, а реакція колективного Заходу виявилася більш згуртованою, ніж очікувалося. Це сформувало нову конфігурацію зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на економіку рф і посилило стратегічну невизначеність для ухвалення рішень. Від 2022 року й дотепер економіка РФ функціонує в умовах дії взаємопов'язаних шоків та обмежень, що істотно змінюють її структуру, пріоритети та стійкість (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні фактори впливу на економіку російської федерації у воєнний період

Сфера	Фактори
Геополітичні та безпекові фактори	1) Ведення тривалої війни проти України, що потребує мобілізації значних людських і матеріальних ресурсів. 2) Загроза ескалації та нестабільності в прикордонних регіонах, що стримує інвесторів. 3) Втрата доступу до стратегічних ринків країн G7 і ЄС.
Санкційний тиск і міжнародна ізоляція	1) Багаторівневі санкції (енергетичні, фінансові, технологічні, логістичні, індивідуальні), запроваджені США, ЄС, Японією, Великою Британією, Канадою. 2) Відключення значної частини банків від SWIFT та обмеження на операції з резервами Центробанку рф. 3) Заборона імпорту високотехнологічної продукції (мікроелектроніка, станки, авіадеталі). 4) Ембарго на морське транспортування російської нафти, "price cap" механізми.
Мілітаризація та деформація бюджету	1) Різке зростання оборонних витрат — у 2024–2025 рр. понад 6% ВВП. 2) Переорієнтація виробництва на потреби ВПК — збільшення держзамовлення, але зниження продуктивності в цивільному секторі. 3) Дефіцит бюджету і залучення внутрішніх позик — облігації внутрішнього займу, емісія, приховане фінансування.
Капітал, інвестиції і людські ресурси	1) Масовий вихід західних компаній і згорання інвестиційних проєктів. 2) Відтік висококваліфікованої робочої сили після мобілізаційних хвиль (2022 та 2023 роках). 3) Зменшення приватних інвестицій через невизначеність, контроль, ризики націоналізації.
Зовнішньоторговельна переорієнтація	1) Зміщення торгівлі в бік Китаю, Індії, ОАЕ, Туреччини, але з менш сприятливими умовами (знижки на нафту, payment delays). 2) Зростання ролі паралельного імпорту, тіньових схем постачання. 3) Збільшення залежності від Китаю як ключового постачальника

	технологій і обладнання.
Адміністративно-командні обмеження	1) Примусове регулювання валютних операцій, курсів, виведення дивідендів. 2) Встановлення квот, заборон на експорт/імпорт, розширення державного контролю. 3) Повернення до централізованого планування в критичних секторах (ВПК, логістика, транспорт).
Соціальні наслідки та внутрішня політика	1) Зростання інфляції та зниження реальних доходів, особливо серед незахищених верств населення. 2) Соціальна напруга, викликана мобілізацією, репресіями, втратою роботи. 3) Застосування жорсткого контролю за ЗМІ, цензура, переслідування бізнесу.
Макроекономічна нестабільність	1) Коливання курсу рубля, нестабільна грошово-кредитна політика. 2) Дефіцит ключових товарів і комплектуючих, імпортозалежність критичних секторів. 3) Проблеми з обслуговуванням держборгу, перехід до розрахунків у "дружніх валютах".

Для того щоб зрозуміти динаміку розвитку національної економіки рф та впливу на неї наведених вище факторів, потрібно здійснити аналіз макроекономічних показників рф на період з 2021 по 2025 роки.

У 2021 році росія зафіксувала високі темпи зростання (+5,9 %) після пандемічного спаду, що було зумовлено високими цінами на нафту, експортною активністю та низькою базою порівняння.

У 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення в Україну, російська економіка скоротилася на 1,2 %. Хоча очікувалося глибше падіння (до –8 % за оцінками Єврокомісії), уряд РФ вдався до заходів стабілізації: валютного контролю, держпідтримки експортерів і нарощування оборонного замовлення.

У 2023 році реальний ВВП несподівано зріс на 3,6 %. Основним драйвером виступили масштабні державні закупівлі у військово-промисловому комплексі, а також сприятливі умови торгівлі з Китаєм та Індією. Однак це зростання було дисбалансованим — цивільні галузі економіки продовжували скорочення.

У 2024 році зростання економіки склало 4,1 %, знову переважно через мілітаризацію бюджету. Водночас уже в 2025 році зростання очікується на рівні +1,5 % — на тлі виснаження ресурсів, інвестиційної слабкості та перенавантаження фіскальної системи.

Таким чином, ВВП рф демонструє феномен "воєнного зростання", коли державні витрати (насамперед на оборону) тимчасово стимулюють економіку, але не створюють основи для довгострокового розвитку. Зростання відбувається на фоні технологічної деградації, скорочення споживчого попиту та втрати людського капіталу (рис. 1) [1-6].

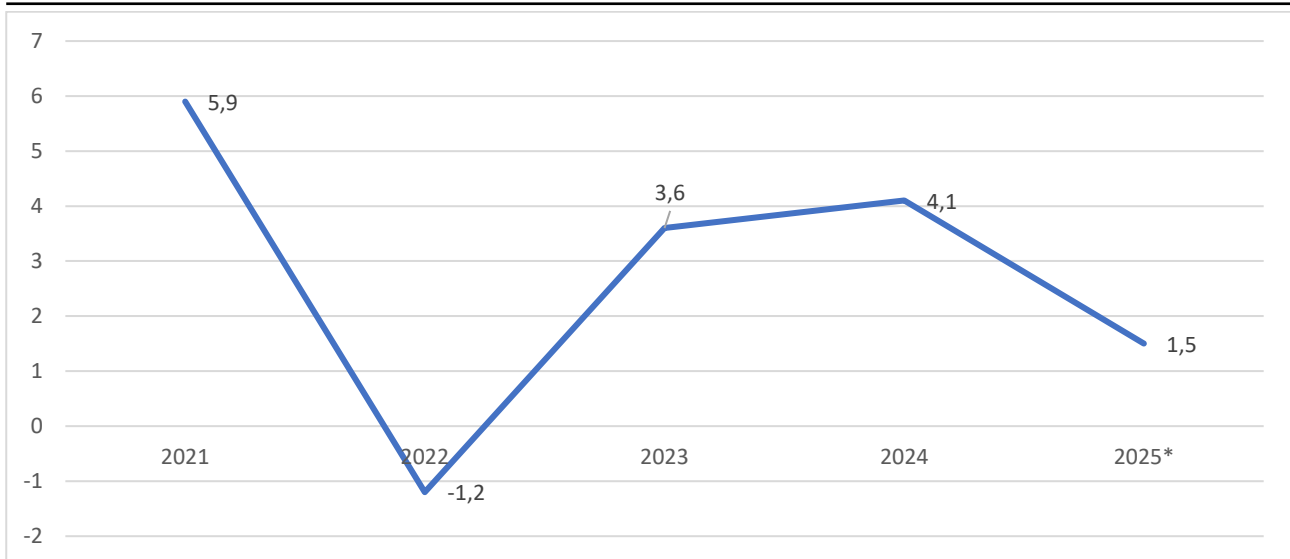

Рисунок 1 – Динаміка росту національної економіки рф 2021-2025 рр. (*прогноз).

За результатами макроекономічного моніторингу CEIC Data [7], у першій половині 2025 року в Росії спостерігається нерівномірний розвиток секторів, при цьому частина з них зазнає системного падіння (табл. 2).

Таблиця 2 – Галузі економіки рф, що скорочуються у 2025 році

Галузь економіки	Тенденції в галузі
1. Виробництво автомобілів та автокомпонентів	Обсяги випуску легкових автомобілів у січні–червні 2025 року знизились на понад 23 % у річному вимірі. Причинами стали санкції на імпорт компонентів, відсутність західних партнерів (Renault, VW, Nissan), обмежений доступ до мікроелектроніки. Вітчизняні заводи (наприклад, «АвтоВАЗ») працюють із зниженим завантаженням. Завезення готових автомобілів з Китаю.
2. Хімічна промисловість	CEIC вказує на -7,4 % скорочення обсягів виробництва в хімічному секторі. До таких наслідків призвела втрата європейських ринків, технологічна деградація, дефіцит каталітичних і синтетичних компонентів.
3. Виробництво побутової техніки та електроніки	Впали обсяги на понад 15 % на квітень–травень 2025 року. Відсутність іноземних брендів і компонентів (наприклад, чипів і процесорів), складнощі з логістикою паралельного імпорту.
4. Сфера послуг (особливо фінансові послуги та IT)	Зниження обсягу наданих послуг на 6–8 %, зокрема в банківській справі, страхуванні та корпоративному IT. Причиною стала втеча капіталу, вихід іноземних банків, часткове згортання бізнесу великих технологічних компаній (SAP, Oracle, IBM).
5. Будівельна галузь (окремі сегменти)	Незважаючи на активність у військовому та дорожньому будівництві, житлове будівництво демонструє падіння до -5 %, зменшення іпотечного кредитування та зростання вартості матеріалів. Що говорить про системі збоїв в економіці рф адже саме будівельна галузь є основним драйвером її економіки.

Економіка рф у 2025 році демонструє зростання переважно в секторах, пов'язаних з обороною, видобутком і транспортуванням енергоресурсів. Натомість цивільні високотехнологічні галузі, виробництво споживчих товарів і сектор послуг деградує під впливом санкцій, дефіциту імпорту, відтоку фахівців та зниження купівельної спроможності населення.

Одним із ключових макроекономічних індикаторів “економічного здоров’я” країни є річна інфляція. Високі інфляційні показники свідчать про проблеми в економіці та недоліки фінансово-грошової політики. Починаючи з 2022 року в рф фіксуються підвищені темпи зростання цін. У 2022 році інфляція сягнула 13,8 % на тлі шоків, спричинених початком війни, та зростання цін на продовольство й енергоносії. У 2023 році її рівень знизився до 5,9 % завдяки жорсткій процентній політиці Центрального банку рф, валютному контролю та стабілізації імпортованих цін [8].

На початку 2024 року зафіксовано новий інфляційний сплеск (9,5 %), зумовлений розширенням бюджетних витрат на війну та девальвацією рубля; у відповідь Центральний банк утримував ключову ставку на рівні 21 %. У 2025 році річний показник за червень становить 9,4 %, що дещо менше, ніж у травні (9,9 %), однак істотно перевищує цільовий орієнтир регулятора (4 %) (рис. 2) [9].

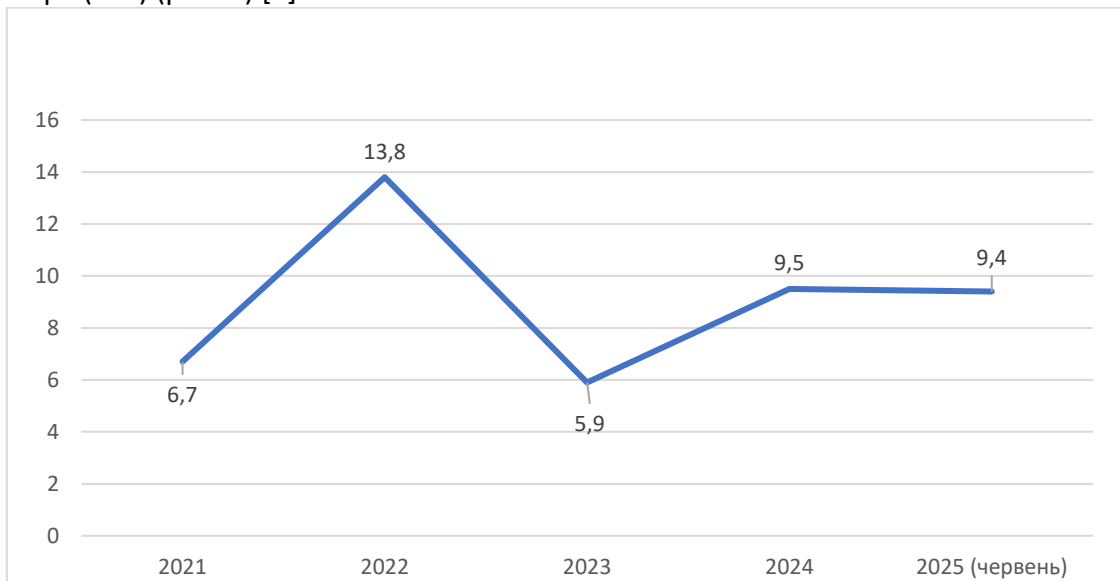

Рисунок 2 – Динаміка індексу споживчих цін рф у відсотках

Слід зазначити, що річний показник інфляції на рівні близько 10 % не є критичним для економіки й зазвичай не потребує суттєвого підвищення облікової ставки — наприклад, до 21 % річних, як у випадку рф. Підвищена увага Центрального банку рф до інфляційних коливань і висока ключова ставка можуть свідчити, що фактичні темпи інфляції дещо вищі, ніж ті, які наводить федеральна служба статистики.

Бюджет рф є надзвичайно чутливим до курсу USD/RUB. Державні доходи від експорту вуглеводнів, сформовані у доларах США, конвертуються в рублі. За умов девальвації рубля рублеві надходження зростають, створюючи ілюзію “стабільності”; за зміцнення рубля, навпаки, виникає дефіцит. У бюджеті рф на 2025 рік закладено курс 94 RUB/USD, тоді як фактичний курс у липні становив близько 78 RUB/USD. Це означає зменшення доходів у рублевому еквіваленті приблизно на 16–20 %, що призводить до скорочення субсидій, нарощування запозичень і відкладання неперіоритетних витрат (інфраструктура, регіони, ЖКГ) [10].

Девальвація рубля у 2022–2023 роках посилила імпортовану інфляцію (понад 40 % комплектувальних виробів є імпортними). У 2025 році зміцнення рубля теоретично знижує інфляційний тиск, однак цей ефект нівелюється бюджетними вливаннями, монетарною емісією та високими воєнними видатками; імпорт залишається обмеженим.

Для експортерів вигідніший слабкий рубль, оскільки доларові доходи конвертуються у більший обсяг рублів. Сильніший рубль у 2025 році (наприклад, 78 RUB/USD проти 94, закладених у бюджеті) знижує рентабельність експорту, спонукаючи компанії вимагати субсидій, скорочувати інвестиції та активніше оптимізувати податкове планування.

Важливим індикатором є й обсяг дефіциту державного бюджету РФ. Якщо у 2021 році спостерігався профіцит на рівні 0,4 % ВВП, то з 2022 року розпочався стрімкий перехід до дефіцитності. Уже у 2022–2023 роках зафіксовано значний дефіцит бюджету (2,3 % та 1,9 % ВВП відповідно), зумовлений зменшенням доходів від енергоносіїв і різким зростанням видатків на оборонно-промисловий комплекс. У 2024 році дефіцит становив 3,5 трлн руб., або 1,7 % ВВП [11]. За перші п'ять місяців 2025 року дефіцит досяг 1,5 % ВВП (3,4 трлн руб.) внаслідок випереджального зростання видатків (+20,7 %) порівняно зі зростанням доходів (+3,1 %) [12–14]. У першому півріччі 2025 року дефіцит зріс до 1,7 % ВВП (3,69 трлн руб.), попри плани утримати його на рівні 0,5 % ВВП, що посилює фінансовий тиск і змусило уряд активніше використовувати резервні фонди (рис. 3).

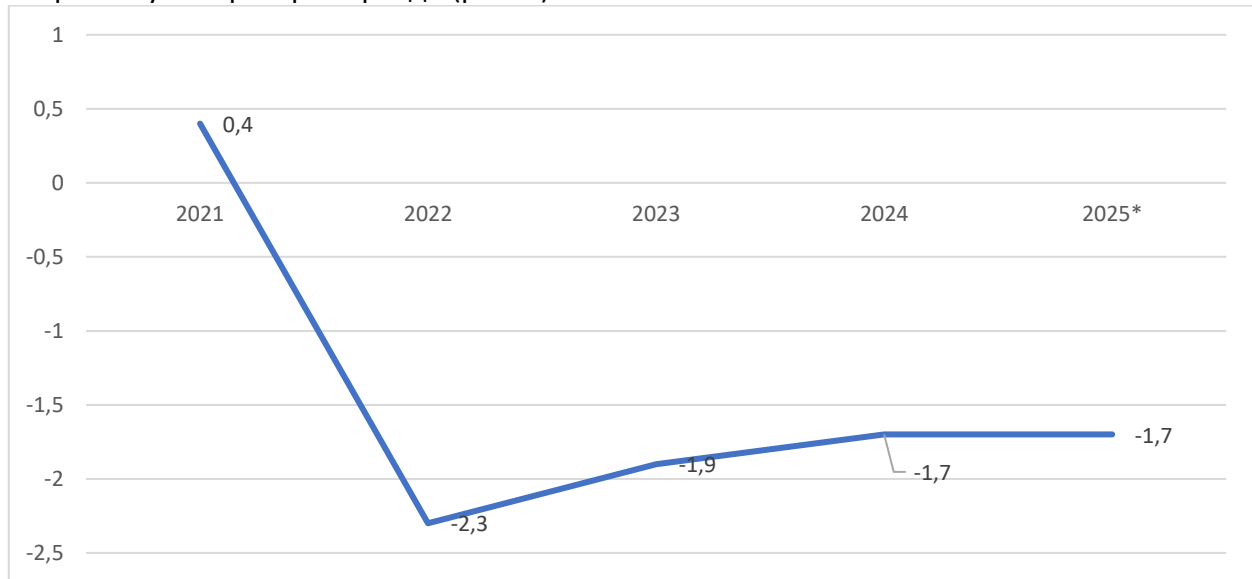

Рисунок 3 – Динаміка дефіциту державного бюджету РФ 2021-2025 рр.
(*2025 рік за два квартали)

Дефіцит державного бюджету чітко детермінується військовими видатками, що зумовило перехід від профіциту до хронічного дефіциту. У 2025 році його розширення прискорилося на тлі падіння нафтових доходів (на 11 % нижче плану) та сталого рівня оборонних видатків (6,3 % ВВП). Темпи зростання видатків випереджають темпи зростання доходів (≈ 20 % проти ≈ 3 %), що змушує покривати дефіцит за рахунок використання резервів та внутрішніх запозичень. Це формує суттєві ризики для фінансової стабільності, посилює інфляційний тиск, сприяє наростанню державного боргу та загрожує скороченням соціальних програм [15–17].

Динаміка зайнятості та середньої заробітної плати в РФ також набуває екстремальних значень, що зумовлено агресією проти України. У 2021 році офіційний рівень безробіття становив 4,9 %; у 2022–2023 роках — 3,6 % та 3 % відповідно, що є історичними мінімумами. У 2024 році безробіття зменшилося до 2,5 %, а у 2025 році подібна тенденція збереглася: за підсумками першого півріччя показник становив 2,2 % (рис. 4) [18–19].

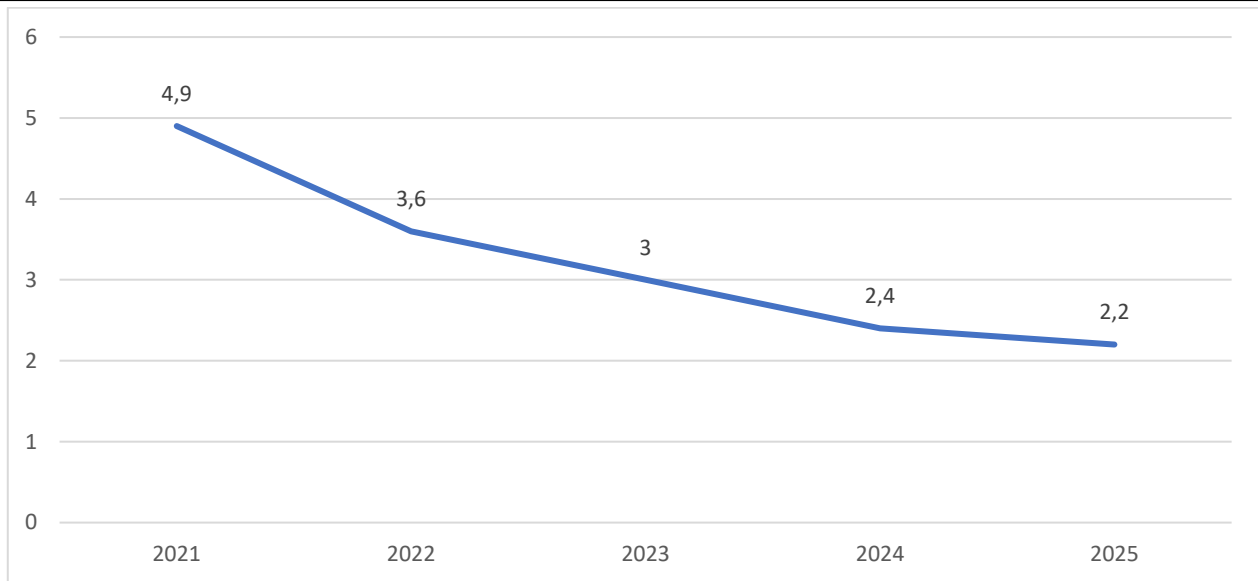

Рисунок 4 – Динаміка зайнятості в рф з 2021 року до червня 2025 року

Високі показники зайнятості спричинили зростання заробітних плат: зокрема, середня заробітна плата у 2020–2021 роках становила 50–55 тис. руб. на місяць; у 2024 році — 86,6 тис. руб.; станом на березень 2025 року — 97,6 тис. руб. на місяць (рис. 5) [20–21].

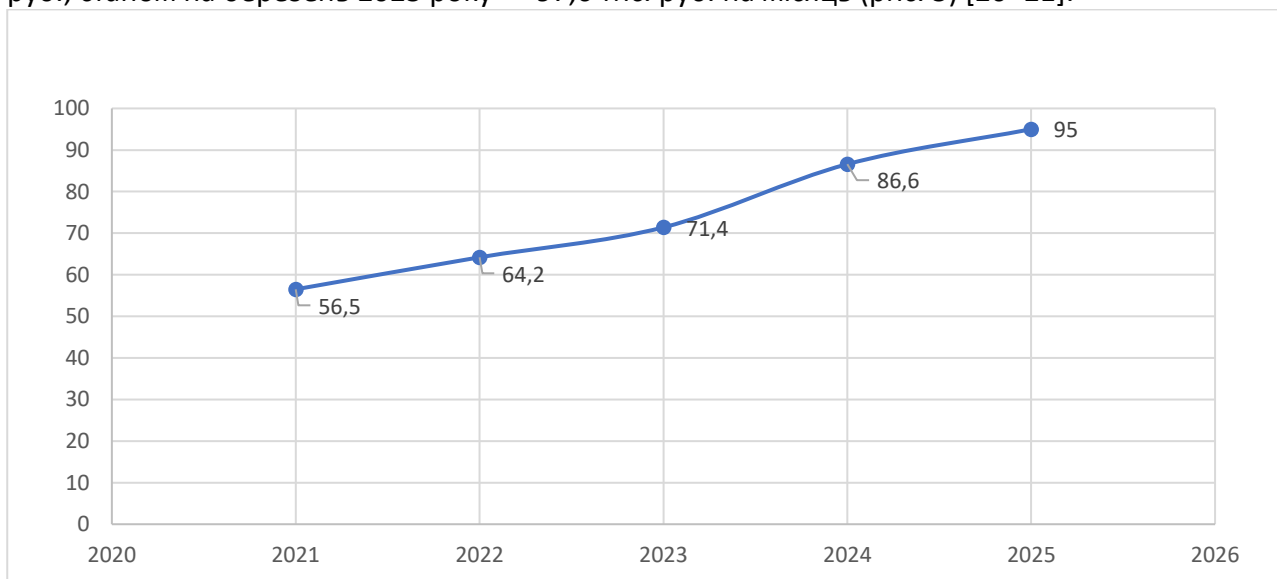

Рисунок 5 – Динаміка зростання середньої заробітної плати в рф з 2021 року до березня 2025 року

Мобілізація, еміграція та перетікання робочої сили до оборонно-промислового комплексу (ОПК) спричинили хронічний дефіцит кадрів у цивільних галузях — будівництві, торгівлі, аграрному секторі, освіті та охороні здоров'я. Підприємства не можуть укомплектувати штати навіть за підвищених зарплат. Конкуренція за працівників стимулює адміністративне зростання оплати праці, яке не супроводжується підвищенням продуктивності, що посилює інфляційний тиск і знижує рентабельність бізнесу.

Висока зайнятість у воєнному секторі деформує ринок праці: спостерігається надмірна концентрація зайнятих в ОПК і державному секторі за одночасного дефіциту кадрів у приватному. Це зумовлює структурні дисбаланси. Держава фактично “утримує” мільйони працівників у

малоефективних виробництвах (особливо в сегменті держзамовлень), що створює ризики прихованого безробіття або формальної зайнятості. Висококваліфіковані фахівці переходять до армії та ОПК або емігрують, послаблюючи технологічний і науковий потенціал.

Експорт товарів рф до інших країн у 2021–2025 роках загалом залишався відносно стабільним. Після пандемічного спаду російський експорт зріс до 548,8 млрд дол. США у 2021 році. У 2022 році, попри початок вторгнення та санкції, експорт і сировинні ціни збільшилися, досягнувши 635,1 млрд дол. США. Через скорочення доходів від газу та втрату ринків ЄС у 2023 році експортні надходження зменшилися на 26,5 % — до 466,8 млрд дол. США. У 2024 році експорт становив близько 417,2 млрд дол. США, а за перше півріччя 2025 року місячні експортні надходження оцінюються приблизно у 40 млрд дол. США; поточні тенденції свідчать, що річний показник може становити 450–470 млрд дол. США [22–23].

У 2024 році експорт нафти та нафтопродуктів приніс рф близько 192 млрд дол. США; металів і матеріалів — 60 млрд дол. США; продукції сільського господарства — 42 млрд дол. США; машин і обладнання — близько 23 млрд дол. США (падіння приблизно на 43 % порівняно з попереднім роком). Високотехнологічні галузі рф фактично витісняються з глобальних ринків; країна втрачає технологічний паритет у машинобудуванні, приладобудуванні та ІТ-індустрії. Спостерігається зростання залежності від Китаю, який виступає ключовим партнером у форматі “постачальник технологій — покупець сировини”. Наявні тенденції є ознаками системної деградації: економіка рф стає дедалі більш ресурсною й дедалі менш інноваційною, із переважно агросировинною моделлю експорту [24].

З 2021 року фіксується зростання експорту аграрної продукції. У 2021 році він становив близько 30 млрд дол. США, у 2022 році зріс до 40 млрд дол. США внаслідок зміни структури експорту, у 2023–2024 роках — 43,5 та 42,6 млрд дол. США відповідно [25–28]. За оцінками українських аналітиків, із тимчасово окупованих регіонів (Крим, Херсонщина, Запоріжжя, Луганщина, Донеччина) у 2023 році РФ вивезла приблизно 6,4 млн тонн пшениці на суму близько 800 млн дол. США. Загалом від початку війни додатково було вивезено 10–15 млн тонн зерна (пшениця, кукурудза, соняшник) — до 7 млрд дол. США доходу [29–30]. Отримані від незаконного експорту зернові доходи становлять вагомую частку фінансового підживлення російської економіки та війни.

Ключові тенденції розвитку економіки рф:

1. Структурна трансформація:

мілітаризація економіки; оборонні видатки перевищили 6 % ВВП у 2024–2025 роках; деградація цивільних галузей (передусім машинобудування, ІТ, хімії, будівництва); зміна структури експорту — домінування сировини (нафта, зерно) й агропродукції замість машин і технологій.

2. Макроекономічна напруга:

ВВП: спад у 2022 році (–1,2 %), «штучне» зростання у 2023–2024 роках за рахунок оборонних закупівель (+3,6 % і +4,1 %), у 2025 році — прогнозовано +1,5 %;

інфляція: від піку 13,8 % у 2022 році до 9,4 % у червні 2025 року;

дефіцит бюджету: 1,7 % ВВП у 2024 році; 1,5 % ВВП за 5 місяців 2025 року — близько граничних значень;

валютний курс: у бюджеті на 2025 рік закладено 94 RUB/USD, фактичний — близько 78 RUB/USD, що скорочує рублеві доходи від експорту;

ключова ставка ЦБ РФ (21 %) — індикатор дефіциту довіри до офіційних інфляційних даних.

3. Зайнятість і заробітна плата:

безробіття у 2025 році рекордно низьке (2,2 %), що зумовлено еміграцією, мобілізацією та перетіканням кадрів, а не розвитком ринку праці;

зарплати зростають: від 55 тис. руб. (2021) до 97,6 тис. руб. (березень 2025);

гострий дефіцит кадрів у цивільному секторі, зокрема в освіті, медицині, аграрній сфері.

4. Зовнішня торгівля:

експорт стабілізувався на рівні 450–470 млрд дол. США, зростає частка аграрної продукції;

високотехнологічний експорт (машини, електроніка) скоротився на 43 % (до ≈23 млрд дол. США);

аграрний експорт у 2024 році — 42,6 млрд дол. США; суттєва частка припадає на продукцію з окупованих територій України (понад 6 млн тонн зерна).

5. Нарощування дефіциту бюджету:

у 2025 році на кожні +1 % доходів припадає +6–7 % видатків; оборонні видатки перевищують 30 % зведеного бюджету;

закладений курс 94 RUB/USD проти фактичного ≈78 RUB/USD зменшує рублеві експортні доходи на 15–20 %;

дефіцит фінансується внутрішніми позиками (ОВДП/облігації), використанням ФНБ і квазімонетарними каналами через держбанки.

Війна та міжнародний економічний тиск уже чинять негативний вплив на економіку РФ, хоча наразі він недостатній для припинення агресивної політики. Це зумовлює потребу подальшого посилення економічного тиску за такими напрямками:

- запровадження вторинних санкцій проти “обхідних” юрисдикцій; адресні санкції щодо компаній у Китаї, Індії, ОАЕ, Туреччині, які постачають РФ критичні компоненти (електроніка, двигуни, прилади);
- конфіскація активів ЦБ РФ і використання заморожених ≈300 млрд дол. США на підтримку України;
- розширення механізму *price cap* на нафту, контроль за “тіньовим флотом”, цифрове маркування танкерів, унеможливлення обходу лімітів;
- санкції проти компаній, залучених до аграрного та іншого експорту з окупованих територій; публікація «чорних списків» покупців сировини й товарів із Криму, Херсонщини, Луганщини тощо;
- розрив технологічних ланцюгів: заборона експорту ЧПУ-верстатів, лазерних технологій, чипів ≥5 нм, у т. ч. через треті країни;
- тарифна стратегія ЄС/США: запровадження ставок 100 % (за окремими позиціями — до 500 %) на товари з країн, що купують сировину або товари походженням із РФ, а також підвищення мит на залишковий російський імпорт (алюміній, хімія, добрива).

Висновки

Проведене дослідження засвідчує, що економіка російської федерації перебуває у стані глибокої структурної трансформації, зумовленої повномасштабною війною проти України, міжнародними санкціями та внутрішньою політикою мілітаризації. Аналіз ключових макроекономічних індикаторів, галузевих тенденцій, бюджетної динаміки та зовнішньоторговельної структури дає підстави для таких узагальнень:

1. Джерела зростання. Економічне зростання у 2023–2024 роках мало переважно штучний характер і забезпечувалося насамперед розширенням державних оборонних видатків, а не збільшенням виробництва чи інвестицій у високотехнологічні сектори.

2. Структурні зрушення. Посилюється сировинна залежність (нафта, газ, зернові); аграрний сектор розширюється, зокрема за рахунок експлуатації тимчасово окупованих територій України, тоді як машинобудування, електроніка, ІТ та цивільне промислове виробництво демонструють стійке скорочення.

3. Фіскальні ризики. Хронічний дефіцит бюджету став індикатором економічного

виснаження: видатки зростають істотно швидше за доходи, насамперед через фінансування війни, що формує системні ризики фінансової нестабільності у 2025–2027 роках.

4. Ринок праці та демографія. Дефіцит робочої сили поглиблює структурні деформації. Рекордно низький рівень безробіття зумовлений еміграцією, мобілізацією та перетіканням кадрів до оборонно-промислового комплексу, а не зростанням продуктивної зайнятості.

5. Зовнішні резерви та торгівля. Міжнародні резерви РФ поступово скорочуються; залежність від “тіньового” експорту, обходу санкцій та торгівлі з авторитарними режимами (Іран, КНДР, Китай) підвищує довгострокові ризики ізоляції та технологічного відставання.

6. Політика стабілізації. Економічна політика РФ орієнтована на підтримання короткострокової стабільності ціною погіршення довгострокових перспектив розвитку. Без структурних реформ, мирного врегулювання та відновлення доступу до глобальних ринків економіка рухатиметься до стагнації й розбалансування.

7. Ефект санкцій. Результативність міжнародних санкцій і експортного контролю проявляється не лише у прямому звуженні доходної бази, а й у поступовому виснаженні фінансово-економічної спроможності РФ вести затяжну війну.

Таким чином, економіка РФ входить у фазу уповільнення: збереження видимості макроекономічної стабільності досягається ціною глибоких внутрішніх деформацій, зниження інвестиційної привабливості та зростання соціальної напруженості. Подальше посилення тиску на фінансову, логістичну та технологічну інфраструктуру РФ є необхідною умовою зниження її спроможності фінансувати війну проти України.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Trading Economics. Russia GDP Annual Growth Rate. URL: <https://tradingeconomics.com/russia/gdp> (Дата звернення: 16.07.2025).
2. International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, April 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April> (Дата звернення: 16.07.2025).
3. Reuters. Putin's economic resilience rests on war addiction / by Pierre Briançon // Reuters Breakingviews. – 2024. – Oct. 15. URL: <https://www.reuters.com/breakingviews/putins-economic-resilience-rests-war-addiction-2024-10-15/> (Дата звернення: 16.07.2025).
4. FocusEconomics. Russia: GDP growth slows in early 2024. URL: <https://www.focus-economics.com/countries/russia> (Дата звернення: 16.07.2025).
5. Bruegel. The Russian war economy: macroeconomic performance / by Maria Demertzis, Nicolas Poitiers. – 2024. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/russian-war-economy-macroeconomic-performance> (Дата звернення: 16.07.2025).
6. The Guardian. What have three years of Putin's war done to both nations' economies? – 2025. – Feb. 22. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/22/what-have-three-years-of-putins-war-done-to-both-nations-economies> (Дата звернення: 19.07.2025).
7. CEIC Data. Russia – Economic Indicators by Sector. URL: <https://www.ceicdata.com/en/country/russia> (Дата звернення: 20.07.2025).
8. Trading Economics. Russia GDP Annual Growth Rate. URL: <https://tradingeconomics.com/russia/gdp> (Дата звернення: 22.07.2025).
9. Trading Economics. Russia Inflation Rate – annual CPI. URL:

- <https://tradingeconomics.com/russia/inflation-cpi> (Дата звернення: 25.07.2025).
10. Russian oil price in roubles has stayed below the 2025 budget target. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/russian-oil-price-roubles-has-stayed-below-2025-budget-target-2025-07-16/> (Дата звернення: 20.07.2025).
11. Економічна правда. Росія закінчила 2024 рік з рекордним дефіцитом бюджету – росЗМІ. URL: <https://www.epravda.com.ua/finances/dira-v-byudzheti-rf-vstanovila-rekordniy-rozmir-802270/> (Дата звернення: 29.07.2025).
12. Reuters. *Russia's Q1 budget deficit narrows to 1% of GDP* / Apr 8, 2025. URL: <https://www.reuters.com/markets/europe/russias-q1-budget-deficit-narrows-1-gdp-2025-04-08/> (Дата звернення: 30.07.2025).
13. Reuters. *Russian January–April budget deficit widens to 1.5% of GDP* / May 7, 2025. URL: <https://www.reuters.com/markets/europe/russian-january-april-budget-deficit-widens-15-gdp-2025-05-07/> (Дата звернення: 23.07.2025).
14. Reuters. *Russia budget deficit reaches 2025 target level of 1.7% GDP in first half of year* / Jul 7, 2025. URL: <https://www.reuters.com/markets/europe/russia-budget-deficit-reaches-2025-target-level-17-gdp-first-half-year-2025-07-07/> (Дата звернення: 15.07.2025).
15. Osiński, T. *Russia's Budget 2025: War Above All* / Tadeusz Osiński // OSW Commentary. – 2024. – No. 566. – 22 November. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-11-22/russias-budget-2025-war-above-all> (Дата звернення: 17.07.2025).
16. CEIC Data. *Russia: Consolidated Fiscal Balance (% of Nominal GDP)*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/consolidated-fiscal-balance--of-nominal-gdp> (Дата звернення: 02.08.2025).
17. FocusEconomics. *Russia: Fiscal Balance (% of GDP)*. URL: <https://www.focus-economics.com/country-indicator/russia/fiscal-balance/> (Дата звернення: 10.08.2025).
18. GlobalData. *The Unemployment Rate of Russia, 2021 г., 2024* URL: https://www.globaldata.com/data-insights/macroeconomic/the-unemployment-rate-of-russia-220152/?utm_source=chatgpt.com (Дата звернення: 09.08.2025).
19. FocusEconomics. *Russia Unemployment Outlook & Estimate, 2024.* – <https://www.focus-economics.com/country-indicator/russia/unemployment/> (Дата звернення: 12.08.2025).
20. Trading Economics. *Russia Unemployment Rate, May 2025.* URL: <https://tradingeconomics.com/russia/wages> (Дата звернення: 14.08.2025).
21. Financial Times. *Russia's surprising consumer spending boom* / FT News, 10.07.2024 . URL: <https://www.ft.com/content/3e2b2e63-082e-4058-ba92-dea580d4f40c> (Дата звернення: 15.08.2025).
22. *Russia Exports 1960–2025.* URL: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/exports> (Дата звернення: 03.08.2025).
23. Trading Economics. *Russia Exports.* URL: <https://tradingeconomics.com/russia/exports> (Дата звернення: 12.08.2025).
24. Re:Russia. *Export Without Innovation: The Changing Structure of Russia's Trade Balance* / Re:Russia Analytics, Policy & Ideas for Modernization. – 2024. – 16 February. URL: <https://re-russia.net/en/analytics/0244/> (Дата звернення: 15.08.2025).
25. Tridge. *The Share of Grain in the Export of Agricultural Products in Russia.* URL: <https://www.tridge.com/news/the-share-of-grain-in-the-export-of-agricult-bqykh> (Дата звернення: 10.08.2025).
26. Emerald Insight. *Russia's Grain Exports from Black Sea Ports in 2025* / Oxford Analytica Daily Brief Service. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/oxan-db291434/full/html> (Дата звернення: 11.08.2025).

27. The Washington Post. Russia Uses Black Sea to Export Food Amid Ukraine War. – 25.03.2025. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/25/russia-ukraine-black-sea-exports/> (Дата звернення: 05.08.2025).
28. TAdviser. Export of Food and Agricultural Raw Materials from Russia. URL: <https://tadviser.com/index.php/Article:Export of food and agricultural raw materials from Russia> (Дата звернення: 06.08.2025).
29. Radio Free Europe / Radio Liberty. Ukraine Accuses Russia Of Stealing Grain From Occupied Territories And Exporting It As Its Own. URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-war-occupation-grain-shipments/33004062.html> (Дата звернення: 08.08.2025).
30. Rail Insider. З початку повномасштабної війни РФ вивезла 15 млн т зерна з окупованих територій. URL: <https://www.railinsider.com.ua/z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny-rf-vyvezla-15-mln-t-zerna-z-okupovanyh-terytorij/> (Дата звернення: 01.08.2025).

References

1. Trading Economics. Russia GDP Annual Growth Rate. Available from : <https://tradingeconomics.com/russia/gdp> (Дата звернення: 16.07.2025).
2. International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, April 2024. Available from : <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2024/April> (Дата звернення: 16.07.2025).
3. Reuters. Putin's economic resilience rests on war addiction / by Pierre Briançon // Reuters Breakingviews. – 2024. – Oct. 15. Available from : <https://www.reuters.com/breakingviews/putins-economic-resilience-rests-war-addiction-2024-10-15/> (Дата звернення: 16.07.2025).
4. FocusEconomics. Russia: GDP growth slows in early 2024. Available from : <https://www.focus-economics.com/countries/russia> (Дата звернення: 16.07.2025).
5. Bruegel. The Russian war economy: macroeconomic performance / by Maria Demertzis, Niclas Poitiers. – 2024. Available from : <https://www.bruegel.org/analysis/russian-war-economy-macroeconomic-performance> (Дата звернення: 16.07.2025).
6. The Guardian. What have three years of Putin's war done to both nations' economies? – 2025. – Feb. 22. Available from : <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/22/what-have-three-years-of-putins-war-done-to-both-nations-economies> (Дата звернення: 19.07.2025).
7. CEIC Data. Russia – Economic Indicators by Sector. Available from : <https://www.ceicdata.com/en/country/russia> (Дата звернення: 20.07.2025).
8. Trading Economics. Russia GDP Annual Growth Rate. Available from : <https://tradingeconomics.com/russia/gdp> (Дата звернення: 22.07.2025).
9. Trading Economics. Russia Inflation Rate – annual CPI. Available from : <https://tradingeconomics.com/russia/inflation-cpi> (Дата звернення: 25.07.2025).
10. Reuters. Russian oil price in roubles has stayed below the 2025 budget target. Available from : <https://www.reuters.com/business/energy/russian-oil-price-roubles-has-stayed-below-2025-budget-target-2025-07-16/> (Дата звернення: 20.07.2025).
11. Ekonomichna pravda. Rosiya zakinchyla 2024 rik z rekordnym defitsytom byudzhetu – rosZMI. Available from : <https://www.epravda.com.ua/finances/dira-v-byudzheti-rf-vstanovila-rekordniy-rozmir-802270/> (Дата звернення: 29.07.2025).
12. Reuters. Russia's Q1 budget deficit narrows to 1% of GDP / Apr 8, 2025. Available from : <https://www.reuters.com/markets/europe/russias-q1-budget-deficit-narrows-1-gdp-2025-04-08/> (Дата звернення: 30.07.2025).
13. Reuters. Russian January–April budget deficit widens to 1.5% of GDP / May 7, 2025. Available from : <https://www.reuters.com/markets/europe/russian-january-april-budget-deficit-widens-15-gdp-2025-05-07/> (Дата звернення: 23.07.2025).

14. Reuters. *Russia budget deficit reaches 2025 target level of 1.7% GDP in first half of year* / Jul 7, 2025. Available from : <https://www.reuters.com/markets/europe/russia-budget-deficit-reaches-2025-target-level-17-gdp-first-half-year-2025-07-07/> (Дата звернення: 15.07.2025).
15. Osiński, T. *Russia's Budget 2025: War Above All* / Tadeusz Osiński // OSW Commentary. – 2024. – No. 566. – 22 November. Available from : <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-11-22/russias-budget-2025-war-above-all> (Дата звернення: 17.07.2025).
16. CEIC Data. *Russia: Consolidated Fiscal Balance (% of Nominal GDP)*. Available from : <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/consolidated-fiscal-balance--of-nominal-gdp> (Дата звернення: 02.08.2025).
17. FocusEconomics. *Russia: Fiscal Balance (% of GDP)*. Available from : <https://www.focus-economics.com/country-indicator/russia/fiscal-balance/> (Дата звернення: 10.08.2025).
18. GlobalData. *The Unemployment Rate of Russia, 2021 г., 2024*. Available from : https://www.globaldata.com/data-insights/macroeconomic/the-unemployment-rate-of-russia-220152/?utm_source=chatgpt.com (Дата звернення: 09.08.2025).
19. FocusEconomics. *Russia Unemployment Outlook & Estimate, 2024*. Available from : <https://www.focus-economics.com/country-indicator/russia/unemployment/> (Дата звернення: 12.08.2025).
20. Trading Economics. *Russia Unemployment Rate, May 2025*. Available from : <https://tradingeconomics.com/russia/wages> (Дата звернення: 14.08.2025).
21. Financial Times. *Russia's surprising consumer spending boom* / FT News, 10.07.2024. Available from : <https://www.ft.com/content/3e2b2e63-082e-4058-ba92-dea580d4f40c> (Дата звернення: 15.08.2025).
22. *Russia Exports 1960–2025*. Available from : <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/rus/russia/exports> (Дата звернення: 03.08.2025).
23. Trading Economics. *Russia Exports*. Available from : <https://tradingeconomics.com/russia/exports> (Дата звернення: 12.08.2025).
24. Re:Russia. *Export Without Innovation: The Changing Structure of Russia's Trade Balance* / Re:Russia Analytics, Policy & Ideas for Modernization. – 2024. – 16 February. Available from : <https://re-russia.net/en/analytics/0244/> (Дата звернення: 15.08.2025).
25. Tridge. *The Share of Grain in the Export of Agricultural Products in Russia*. Available from : <https://www.tridge.com/news/the-share-of-grain-in-the-export-of-agricult-bqykh> (Дата звернення: 10.08.2025).
26. Emerald Insight. *Russia's Grain Exports from Black Sea Ports in 2025* / Oxford Analytica Daily Brief Service. Available from : <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/oxan-db291434/full/html> (Дата звернення: 11.08.2025).
27. The Washington Post. *Russia Uses Black Sea to Export Food Amid Ukraine War*. – 25.03.2025. Available from : <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/25/russia-ukraine-black-sea-exports/> (Дата звернення: 05.08.2025).
28. TAdviser. *Export of Food and Agricultural Raw Materials from Russia*. Available from : <https://tadviser.com/index.php/Article:Export of food and agricultural raw materials from Russia> (Дата звернення: 06.08.2025).
29. Radio Free Europe / Radio Liberty. *Ukraine Accuses Russia Of Stealing Grain From Occupied Territories And Exporting It As Its Own*. Available from : <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-war-occupation-grain-shipments/33004062.html> (Дата звернення: 08.08.2025).
30. Rail Insider. *З початку повномасштабної війни РФ вивезла 15 млн т зерна з окупованих територій*. Available from : <https://www.railinsider.com.ua/z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny-rf-vyvezla-15-mln-t-zerna-z-okupovanyh-terytorij/> (Дата звернення: 01.08.2025).